

Abstrakt

Diplomová práce se věnovala diachronním změnám morfologie lebky a pohlavního dimorfismu raně novověké a recentní populace z území Čech a Moravy.

Tyto dvě populace jsou od sebe časově vzdálené zhruba 500 let, a tak lze předpokládat, že na každou skupinu působily odlišné environmentální vlivy. Zatímco u jedinců z raného novověku, pocházejících ze střední vrstvy, se předpokládá působení nepříznivých životních podmínek (nedostatečná hygiena, malnutrice,...), recentní populace je vystavena příznivějším socioekonomickým podmínkám. Řada studií se shoduje, že kvalitní životní podmínky mají vliv na morfologii lebky ve smyslu zúžení a zvýšení lebeční klenby, a zároveň pozitivní vliv na projev pohlavního dimorfismu. Cílem této studie bylo zhodnotit variabilitu a stupeň pohlavního dimorfismu v morfologii lebky a popsat diachronní změny lebky u raně novověké a recentní populace. Podle stanovených hypotéz předpokládáme, že lebka recentní populace bude mít v důsledku zkvalitnění životních podmínek vyšší a užší lebeční klenbu i obličejovou část a bude vykazovat výraznější pohlavní dimorfismus.

V práci bylo analyzováno celkem 174 lebek (137 jedinců z recentní populace zahrnující 57 žen a 80 mužů; a 37 jedinců z raně novověké populace zahrnující 15 žen a 22 mužů). Jedinci z obou populací jsou ve věkovém rozmezí 20-69 let. Pro analýzu byly použity CT skeny lebek, které byly vyhodnocovány pomocí geometrické morfometrie.

Recentní populace vykazovala vyšší variabilitu morfologie lebky oproti raně novověké populaci. Lebky recentní populace jsou větší, vyšší, s užší mozkovnou i obličejovou částí. Naopak lebky raně novověké populace jsou menší, robustnější, s nižší a širší mozkovnou. Variabilita byla výraznější mezi populacemi než uvnitř populací. U obou hodnocených populací byly pozorovány podobné pohlavně dimorfní znaky, a zároveň nižší projev pohlavního dimorfismu u raně novověké populace, čímž byla potvrzena naše hypotéza o vlivu životních podmínek na míru projevu pohlavního dimorfismu. Při hodnocení diachronních změn byly pozorovány výrazné rozdíly v morfologii lebky ve výšce a šířce mozkovny i splachnokrania. Lebky recentní populace mají vyšší a užší mozkovnu i užší obličejovou část, což potvrzuje naši hypotézu a je zároveň v souladu s výsledky popsány u mnoha populací, u kterých došlo ke zlepšení životních podmínek. Oproti tomu lebky raně novověké populace, vystavené nepříznivým životním podmínkám, jsou spíše globulárnější s nižší a širší mozkovnou i robustnější obličejovou částí. Rozdíly lze interpretovat tak, že na celkovou morfologii lebky má, mimo genetických faktorů, vliv i kombinace vnějších faktorů jakými jsou odlišné životní podmínky či socioekonomický status (kvalita a dostupnost stravy, hygiena, lékařská péče, klima,...).

Klíčová slova: pohlavní dimorfismus, environmentální vlivy, mezipopulační variabilita, lebka, socioekonomický status, strava, raný novověk, geometrická morfometrie